

Աշխարհագրություն

УДК 551.58

ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ՄԱՐԶԻ ԳՅՈՒԿԱԿԱՆ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԸ,
ԲՆԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԸ
(աշխարհագրական վերլուծություն)

Ա. Հ. ՊՈՏՈՍՅԱՆ*

ԵՊՀ սոցիալ-տնտեսական աշխարհագրության ամբիոն, Հայաստան

Հոդվածում տրված է Արագածոտնի մարզի գյուղական տարածքների գլխավոր տարրերի՝ գյուղական բնակավայրերի ու բնակչության ձևավորման նախադրյալների վերլուծությունը: Բացահայտվել են մարզի գյուղական բնակչության և բնակավայրերի շարժունքացի միտումներն ըստ բարձրության գոտիների և մարդաշատության:

Keywords: Aragatsotn Region, rural areas, rural settlements, rural population, dynamics of population and settlements.

Արագածոտնի մարզն առանձնանում է բնաաշխարհագրական պայմանների բազմազանությամբ: Այստեղ առկա են ՀՀ-ում հանդիպող գրեթե բոլոր վերընթաց լանդշաֆտային գոտիները, որոնք ընկած են 950-ից մինչև 4090 մ բարձրությունների վրա: Մարզին բաժին է ընկնում ՀՀ տարածքի մոտ 9,3; բնակչության 4,4 և գյուղական բնակչության 10%-ը: 2015 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ մարզն ուներ գյուղական 117 և քաղաքային 3 բնակավայր:

Մարզի տարածքում մեծ են բարձրաչափական նիշերի տարբերությունները: Բնակեցման համար առավել նպաստավոր համարվող մինչև 1500 մ բարձրություններում ընկած են մարզի տարածքի 36%-ը, մինչև 2000 մ բարձրություն ունեցող տարածքներում՝ մոտ 65%-ը, 2000–2500 մ բարձրություն ունեցող շրջաններին բաժին է ընկնում տարածքի 19%-ը, 2500 մ-ից բարձր շրջաններին՝ 17%-ը [1]:

Արագածոտնի ժամանակակից տարածքի բնակեցման, բնակավայրերի առաջացման և հետագա զարգացման համար առանձնահատուկ դեր են ունեցել պատմաաշխարհագրական նախադրյալները: Այն հանրապետության տարածքի առավել վաղ բնակեցված շրջաններից մեկն է: Այստեղ՝ Արտենի լեռան մոտ է գտնվում Հայկական լեռնաշխարհում մարդու հնագույն բնակավայրը, որտեղ հայտնաբերված քարե գործիքներն ունեն մոտ մեկ միլիոն տարվա հնություն: Մարզի տարածքը մասամբ համապատասխանում է պատմական Արագածոտն գավառին: Այդ ամենով հանդերձ, պատմական երկարատև ժամանակաշրջան, մարզի ներկայիս տարածքի զգալի հատվածներ

* E-mail: a.potosyan@ysu.am

յուրացված չեն եղել և մշտական բնակչություն չեն ունեցել: Առկա բնակչությունը և բնակավայրերն առավելապես կենտրոնացված է եղել Քասախի և նրա վտակների միջին հոսանքի շրջաններում:

Սկսած 1829 թ.-ից Արագածոտնի մարզի տարբեր տարածքներում՝ Ապարանի, Թալինի, Արագածի և Աշտարակի ներկայիս տարածաշրջաններում Արևմտյան Հայաստանից (Մուշից, Մասունից, Մանազկերտից, Ալաշկերտից, Վանից) վերաբնակեցվել են մեծ թվով հայ գաղթականներ: Ներգաղթի երկրորդ մեծ հոսքն այստեղ տեղի է ունեցել 1915–1922 թթ., երբ Արևմտյան Հայաստանի վերը նշված շրջաններից, Մեծ եղեռնից փրկվածներից մի մասը վերաբնակեցվեցին ներկայիս Արագածոտնի մարզում: Բացի հայ բնակչությունից, այդ նույն ժամանակաշրջանում Արևմտյան Հայաստանի տարբեր շրջաններից ներգաղթել են նաև եզդիներ, որոնք հիմնականում հաստատվել են մարզի ներկայիս տարածքի Արագածի և Թալինի տարածաշրջաններում:

1831 թ.-ին մարզի ժամանակակից տարածքի բնակչության միջին խտությունը կազմում էր 5,8 մարդ/կմ²: Առավել մարդաշատ գյուղերից էին Աշտարակը (826), Օշականը (611), Կարբին (694), Քուչակը (531), Մաստաբան (561 մարդ): Համեմատաբար խիտ էին բնակեցված Աշտարակի (8,2) և Ապարանի (9,1) տարածաշրջանները, նոսր էր բնակեցված Թալինի տարածաշրջանը (1,7 մարդ/կմ²) [2]: Մինչև 19-րդ դարի վերջը 1831 թ. համեմատությամբ Արագածոտնի մարզի տարածքում բնակչության թիվն ավելացել էր հինգ անգամ, բնակավայրերինը՝ գրեթե կրկնապատկվել է: Հետագա երեք տասնամյակի ընթացքում (1897–1926 թթ.) մարզի բնակչության թիվը մնացել է գրեթե նույնը, որի հիմնական պատճառն առաջին համաշխարհային և քաղաքացիական պատերազմի տարիներին բնակչության թվաքանակի զգալի կորուստներն էին (աղյ. 1):

Աղյուսակ 1

Արագածոտնի մարզի բնակավայրերի և բնակչության թվի շարժընթացը (1831–2015 թթ.) [2–7]

Տարի	Բնակավայրերի թիվը		Բնակչության թիվը			Բնակչության խտությունը (գյուղական)	Գյուղերի միջին մարդաշատությունը
	քաղ.	գյուղ.	ընդամենը	քաղ.	գյուղ.		
1831	–	88	15645	–	15645	5,8 (5,8)	178
1897	–	166	78255	–	78255	28,4 (28,4)	471
1926	–	142	78841	–	78841	28,6 (28,6)	555
1959	–	122	90320	–	90320	32,8 (32,8)	740
1970	3	103	106380	20026	86284	38,6 (31,5)	838
1979	4*	104	114184	31249	82935	41,4 (30,3)	797
1989	4*	106	133149	39520	93629	48,3 (34,2)	883
1995	3	110	160900	46000	114900	58,4 (42,0)	1045
2001	3	117	138301	32864	105437	50,2 (38,3)	901
2011	3	117	133.300	30800	102500	48,4 (37,2)	876
2015	3	117	131.300	29900	101400	47,6 (36,8)	867

* Թալինի տարածաշրջանի Արագածավան բնակավայրը 1979 և 1989 թթ.-ին համարվել է քաղաքատիպ ավան, իսկ 1995 թ.-ից՝ գյուղական բնակավայր:

Արագածոտնում, ինչպես և հանրապետության մի քանի այլ մարզերում, խորհրդային իշխանության տարիներին դիտվել է բնակավայրերի թվի

նվազում և հետագա կայունացում, իսկ բնակչության թվաքանակի՝ կայուն աճ: 1926–1995 թթ. ընթացքում մարզի բնակչության թիվն ավելացել է ավելի քան երկու անգամ, ընդ որում այն առավել արագ է աճել 1979–1995 թթ.-ին: Եթե 1926–1979 թթ. մարզի բնակչության տարեկան միջին բացարձակ հավելանք կազմել է ընդամենը 680 մարդ, ապա 1979–1995 թթ. ընթացքում՝ 3114 մարդ (աղյ. 1):

Մարզի ժամանակակից տարածքում բնակավայրերի ցանցի ձևավորումը և հետագա զարգացումը պայմանավորված է նաև համեմատաբար նպաստավոր աշխարհագրական դիրքով: Դա նախ Երևանի հարևանությունն է: Բացի այդ, Երևան–Աշտարակ–Թալին–Գյումրի, Երևան–Աշտարակ–Ապարան–Վանաձոր և Երևան–Արմավիր–Քարակերտ–Արագածավան–Գյումրի համապետական նշանակության ավտոճանապարհներն իրենց դրական ազդեցությունն են թողնում մարզի բնակավայրերի զարգացման վրա:

Բնակեցման և բնակավայրերի ցանցի ձևավորման ու զարգացման համար պակաս կարևոր չեն նաև մարզի բնառեսուրսային նախադրյալները: Այստեղ առկա բազմազույն տուֆերը, բազալտի, պեռլիտի և հրաբխային խարամի պաշարները որակյալ շինարարական ռեսուրսներ են ոչ միայն Արագածոտնի մարզի այլ նաև ՀՀ համար: Մարզում շատ են նաև լավային ծածկույթների տակից բխող սառնորակ աղբյուրները, որոնք ունեն տնտեսական կարևոր նշանակություն մարզի բնակավայրերի համար:

Արագածոտնի մարզի ագրոկլիմայական ռեսուրսները հնարավորություն են տալիս տարածքի ստորին գոտում զբաղվել խաղողագործությամբ և այգեգործությամբ, միջին գոտում՝ հացահատիկայինների մշակությամբ և անասնապահության տարբեր ճյուղերով, իսկ վերին գոտում՝ արոտային անասնապահությամբ: Մարզի գյուղական բնակավայրերի համար առանձնահատուկ տնտեսական նշանակություն ունեն նաև տարածքի մեծ մասը զբաղեցնող լեռնային սևահողերը, իսկ բարձրալեռնային մասերում՝ մերձալպյան և ալպյան մարգագետինները:

Մարզի բնակավայրերի ժամանակակից ցանցի ձևավորումը և զարգացումը որոշակիորեն պայմանավորված է նաև բնածին և մարդածին ռելիեֆային ռեսուրսներով: Դրանց դերն առավել կարևորվում է ժամանակակից պայմաններում, երբ զբոսաշրջությունը դառնում է ՀՀ տնտեսության զարգացման գերակա ուղղություններից մեկը:

Արագածոտնի տարաբնակեցման, մասնավորապես գյուղական տարածքների համար իրենց առանձնահատուկ դերն ունեն նաև Արզնի–Շամիրամի և Թալինի մայր ջրանցքները և դրանցից սնվող ոռոգման ողջ համակարգը: Վերջիններս համարվում են մարզի գյուղական տարածքների զոյատևման և տնտեսական զարգացման համար կարևորագույն գործոն:

Արագածոտնը ՀՀ թույլ ուրբանիզացված մարզերից մեկն է: Այստեղ գյուղական բնակչության թիվն ավելի քան չորս անգամ գերազանցում է քաղաքային բնակչության թվին: Քաղաքային բնակավայրերում ապրում է մարզի բնակչության ընդամենը 22,8%-ը:

Մակերևութի խիստ բազմազանության և բարձրաչափական նիշերի ու տնտեսական զարգացման մակարդակների տարբերությունների պատճառով մարզի տարածքի տարբեր հատվածներում բնակչության խտության ցուցանիշները նկատելիորեն տարբեր են: Մարզը բնակչության խտությամբ (48,4 մարդ/կմ²) մոտ երկու անգամ զիջում է ՀՀ բնակչության միջին խտությանը: Աշտարակի տարածաշրջանում այդ ցուցանիշն ավելի քան 3 անգամ

մեծ է քան Թալինի տարածաշրջանում, իսկ Ապարանի և Արագածոտնի տարածաշրջաններին գերազանցում է 2,5–2,6 անգամ:

Արագածոտնում հստակորեն առանձնանում են բարձրության 1000–1200 և 1800–2000 մ գոտիները, որոնց բաժին է ընկնում մարզի գյուղական բնակչության շուրջ 44%-ը (26,2%-ը՝ 1000–1200 մ, իսկ 17,6%-ը՝ 1800–2000 մ բարձրության գոտուն): Մարզի գյուղական բնակչության 28%-ից ավելին տեղաբաշխված է 1200–1600 մ բարձրություններում, ավելի քան 16%-ը՝ 2000 մ-ից բարձր շրջաններում և ընդամենը 1,7%-ն է ապրում մինչև 1000 մ բարձրության գոտում (աղյ. 2):

Աղյուսակ 2

Արագածոտնի մարզի գյուղական բնակչության և բնակավայրերի թվի բաշխումն ըստ բարձրության գոտիների (2015 թ.) [3]

Տարածա-շրջաններ և մարզը	Բնակավայրերի (բնակչության) բաշխումն ըստ բարձրության գոտիների, մ								Ընդամենը	
	≤1000	1001–1200	1201–1400	1401–1600	1601–1800	1801–2000	2001–2200	>2200	գյ. թ	բն. ք
Աշտարակի	2 (125)	13 (28400)	5 (13965)	4 (6271)	7 (3203)	–	–	–	31	53964
Ապարանի	–	–	–	–	–	17 (16938)	3 (1421)	–	20	18359
Արագածի	–	–	–	–	–	1 (132)	20 (15372)	1 (1326)	22	16830
Թալինի	–	1 (3780)	5 (6863)	13 (8091)	9 (8827)	9 (4537)	4 (1729)	–	41	33827
Մարզում	2 (125)	14 (32180)	10 (20828)	17 (14362)	16 (12030)	27 (21607)	27 (18522)	1 (1326)	114*	122980

* Արագածոտնի մարզի գյուղական բնակավայրերի ընդհանուր թիվը 117 է, որից 2-ը մշտական բնակչություն չունեն (Աշտարակի տարածաշրջանի Նիգատուն և Լուսառբյուր գյուղերը), իսկ Մուղնի գյուղը Աշտարակի քաղաքային համայնքի ենթակայության տակ է:

Աղյուսակ 3

Արագածոտնի մարզի գյուղական բնակավայրերի և բնակչության թվի բաշխումն ըստ մարդաբանակի (2015 թ.) [3]

Տարածաշրջաններ և մարզը	Բնակավայրերի (բնակչության) թվի բաշխումն ըստ մարդաբանակի, մարդ							
	≤50	51–100	101–200	201–500	501–1000	1001–3000	3001–5000	>5000
Աշտարակի	1 (3)	1 (93)	2 (293)	4 (1460)	5 (3646)	11 (18721)	6 (23633)	1 (6115)
Ապարանի	–	–	2 (317)	4 (1166)	9 (6623)	4 (6342)	1 (3911)	–
Արագածի	–	–	1 (132)	7 (2285)	8 (5126)	6 (9287)	–	–
Թալինի	1 (14)	2 (164)	7 (975)	7 (2353)	15 (9848)	7 (10568)	1 (3780)	1 (6145)
Մարզում	2 (17)	3 (257)	12 (1717)	22 (7264)	37 (25243)	28 (44898)	8 (31324)	2 (12260)

Հանրապետության մի շարք այլ մարզերի նման Արագածոտնում ևս անցած տասնամյակների ընթացքում տեղի է ունեցել գյուղական բնակչության և բնակավայրերի թվի ըստ բարձրության գոտիների բաշխվածության նկատելի փոփոխություններ: Մասնավորապես, տեղի է ունեցել մարզի ցածրադիր շրջաններում (մինչև 1400 մ բարձրություններն ընկած տարածքներում) ապրող գյուղական բնակչության ինչպես բացարձակ, այնպես էլ հարաբերական ցուցանիշների էական ավելացում: Եթե 1926 թ. նշված տարածքներին բաժին էր ընկնում գյուղական բնակչության 25,8%-ը, ապա 2015 թ.-ին՝ 44,8%-ը (աղյ. 5): Նույն այդ ժամանակահատվածում 21,4 տոկոսային կետով նվազել է մարզի լեռնային և բարձրլեռնային շրջանների (1800–2250 մ շրջանների) բաժինը գյուղական բնակչության թվաքանակում: Մարզի մնացած տարածք-

ներում՝ 1400–1800 մ բարձրության շրջաններում, թեև 1926–2015 թթ. ընկած ժամանակահատվածում գյուղական բնակչության բացարձակ թիվն ավելացել է ավելի քան 1,7 անգամ, սակայն հարաբերական ցուցանիշով այն էական փոփոխություն չի կրել (19,1%-ից հասել է 21,5%-ի) (աղյ. 5):

Աղյուսակ 4

Արագածոտնի մարզի քաղաքային և գյուղական բնակավայրերի և բնակչության թվի բաշխումն ըստ բարձրության գոտիների (2015 թ.) [3]

Բնակավայրերը	Բնակավայրերի (բնակչության) բաշխումն ըստ բարձրության գոտիների, մ								Ընդամենը
	≤ 1000	1001–1200	1201–1400	1401–1600	1601–1800	1801–2000	2001–2200	>2200	
քաղաքային	–	1(18458)	–	1(5025)	–	1(6413)	–	–	3(29896)
գյուղական	2(2125)	14(32180)	10(20828)	17(14362)	16(12030)	27(21607)	27(18522)	1(1326)	114(122980)
ընդամենը	2(2125)	15(50638)	10(20828)	18(19387)	16(12030)	28(28020)	27(18522)	1(1326)	117(152878)
%	1,7(1,4)	12,8(33,1)	8,5(13,6)	15,4(12,7)	13,7(7,9)	23,9(18,3)	23,1(12,1)	0,9(0,9)	100(100)

Աղյուսակ 5

Արագածոտնի մարզի գյուղական բնակավայրերի և բնակչության թվի շարժմբացն ըստ բարձրության գոտիների (1926–2015 թ.) [2–7]

Տարեթիվը		Գյուղական բնակավայրերի (բնակչության) բաշխման շարժմբացն ըստ բարձրության գոտիների, մ							Ընդամենը	
		≤ 1000	1001–1200	1201–1400	1401–1600	1601–1800	1801–2000	2001–2200		>2200
1926	մարդ	–	21(14467)	11(5980)	24(8583)	18(6614)	35(24840)	33(18745)	–	142(79229)
	%	–	14,8(18,3)	7,7(7,5)	16,9(10,8)	12,7(8,3)	24,7(31,4)	23,2(23,7)	–	
1979	մարդ	4(4364)	10(17754)	9(10124)	13(10529)	16(9625)	27(15930)	26(15147)	–	105(83473)
	%	3,8(5,2)	9,5(21,3)	8,6(12,1)	12,4(12,6)	15,2(11,5)	25,7(19,1)	24,8(18,2)	–	
1995	մարդ	4(7170)	10(23611)	10(14351)	14(13397)	18(12205)	27(19936)	26(16749)	–	109(107419)
	%	3,7(6,6)	9,2(22,0)	9,2(13,4)	12,8(12,5)	16,5(11,3)	24,8(18,6)	23,8(15,6)	–	
2011	մարդ	2(1695)	14(26510)	10(17321)	17(12036)	16(10044)	27(18970)	27(13750)	1(1223)	114(101549)
	%	1,7(1,7)	12,3(26,1)	8,8(17,1)	14,9(11,8)	14,0(9,9)	23,7(18,7)	23,7(13,5)	0,9(1,2)	
2015	մարդ	2(2125)	14(32180)	10(20828)	17(14362)	16(12030)	27(21607)	27(18522)	1(1326)	114(122980)
	%	1,7(1,7)	12,3(26,2)	8,8(16,9)	14,9(11,7)	14,0(9,8)	23,7(17,6)	23,7(15,0)	0,9(1,1)	

Մարզի ժամանակակից տարածքում գյուղական բնակավայրերի ամենաշատ թվաքանակ գրանցվել է 1897 թ. անցկացված մարդահամարի ժամանակ (166 գյուղ): Հետագա տասնամյակների ընթացքում մարզի բարձրադիր շրջաններում գյուղերի բնագրկման ու վերացման պատճառով դրանց թվաքանակը նվազել է: Դրա հետ միաժամանակ մարզի ցածրադիր շրջաններում խորհրդային տարիներին նոր հողերի յուրացման շնորհիվ ձևավորվել են գյուղական մի շարք նոր բնակավայրեր: Սկսած 1950-ական թվականներից մարզում տեղի է ունեցել գյուղերի թվաքանակի նվազում և բնակավայրերի ցանցի աստիճանական կայունացում:

Վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ անցած տասնամյակների ընթացքում Արագածոտնում տեղի է ունեցել գյուղերի խոշորացում և ըստ գերակշռող մարդաքանակի գյուղական բնակավայրերի խմբերի նկատելի փոփոխություններ: 1926–2015 թթ. ընթացքում մարզում առավել կայուն է մնացել 1000–3000 մարդ ունեցող գյուղերի բնակչության մասնաբաժինը (աղյ. 6): 501–1000 մարդ ունեցող գյուղերի թվաքանակը թեև 1926–2015 թթ. ընթացքում քիչ է փոխվել, սակայն տոկոսային գրեթե 10 կետով

նվազել է այդ խմբի գյուղերի բնակչության մասնաբաժինը մարզում: Առավել նկատելի է փոփոխությունը մարզի խոշոր (3001–5000 մարդ) գյուղերի խմբում՝ 1926 թ. համեմատությամբ 2015 թ.-ին այդպիսի գյուղերում ապրող բնակչության բաժինն ավելացել է շուրջ 4,2 անգամ (աղյ. 6): Մյուս կողմից տեղի է ունեցել մինչև 500 մարդ ունեցող գյուղերի ինչպես թվաքանակի, այնպես էլ բնակչության մասնաբաժնի կտրուկ նվազում: 1926 թ. համեմատությամբ 2015 թ. այդպիսի գյուղերի թիվը նվազել է 2,2 անգամ, իսկ դրանց մասնաբաժինը մարզի գյուղական բնակչության մեջ՝ 3,4 անգամ (աղյ. 6):

Աղյուսակ 6

Արագածոտնի մարզի գյուղական բնակավայրերի և բնակչության թվի շարժմանը ըստ մարդաշատության խմբերի (1926–2015 թ.) [2–7]

Տարեթիվը		Գյուղական բնակավայրերի (բնակչության) խմբավորումն ըստ մարդաքանակի, մարդ						Ընդամենը
		≤ 200	201–500	501–1000	1001–3000	3001–5000	>5000	
1926	մարդ	35(3431)	52(16875)	35(24044)	19(30026)	1(4853)	–	142(79229)
	%	24,6(4,3)	36,7(21,3)	24,6(30,4)	13,4(37,9)	0,7(6,1)	–	
1979	մարդ	9(1028)	34(12125)	39(25537)	19(29859)	3(9880)	1(5044)	105(83473)
	%	8,6(1,2)	32,4(14,5)	37,1(30,6)	18,1(35,8)	2,9(11,8)	0,9(6,1)	
1995	մարդ	6(613)	34(11940)	40(28237)	22(37840)	6(23154)	1(5635)	109(107419)
	%	5,5(0,6)	31,2(11,1)	36,7(26,3)	20,2(35,2)	5,5(21,6)	0,9(5,2)	
2011	մարդ	24(2744)	29(10535)	32(22918)	23(40062)	5(20237)	1(5053)	114(101549)
	%	21,1(2,7)	25,4(28,1)	28,1(22,6)	20,2(39,4)	4,4(19,9)	0,8(5,0)	
2015	մարդ	17(1991)	22(7264)	37(25243)	28(44898)	8(31324)	2(12260)	114(122980)
	%	14,9(1,6)	19,3(5,9)	32,5(20,5)	24,6(36,5)	7,0(25,5)	1,7(10,0)	

Այսպիսով, Արագածոտնի մարզի գյուղական բնակավայրերի և բնակչության վերաբերյալ փաստական և վիճակագրական տվյալների մշակումը, վերլուծությունը և ընդհանրացումը թույլ է տալիս անել հետևյալ եզրակացությունը.

1. Մարզի ժամանակակից տարածքի բնակեցման, բնակավայրերի ցանցի ձևավորման և հետագա զարգացման համար առանձնահատուկ դեր են ունեցել 1829–1830 և 1915–1922 թթ.-ին Արևմտյան Հայաստանից բնակչության ներգաղթի ալիքները, տնտեսաաշխարհագրական և տրանսպորտաաշխարհագրական համեմատաբար նպաստավոր դիրքը և սոցիալ-տնտեսական գործոններն ու ռեսուրսները:

2. Մարզում բնակչության թվաքանակի կայուն աճ է դիտվել խորհրդային իշխանության տարիներին: 1926 և 1989 թթ. մարդահամարների միջև ընկած ժամանակահատվածում մարզի բնակչության բացարձակ թվաքանակն ավելացել է 1,7, իսկ գյուղական բնակչությունը՝ 1,2 անգամ: Վերջին երկու տասնամյակի ընթացքում մարզում տեղի է ունեցել ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ գյուղական բնակչության թվաքանակի նվազում:

3. Մարզի տարածքում բարձրաչափական միջերի մեծ տարբերությունների, մակերևութի բազմազանության, առանձին շրջանների միջև սոցիալ-տնտեսական զարգացման մակարդակների տարբերության և այլ գործոնների պատճառով առկա է բնակչության և բնակավայրերի տեղաբաշխման և խտության նկատելիորեն մեծ տարբերություններ: Մարզի գյուղական բնակչության ավելի քան 43%-ը տեղաբաշխված է 1000–1400, մոտ 33%-ը՝

1800–2200 մ բարձրության գոտում: Գյուղական բնակավայրերի առավել մեծ թվաքանակով աչքի է ընկնում 1801–2200 մ բարձրության գոտին, որտեղ ընկած են մարզի գյուղերի ընդհանուր թվի ավելի քան 47%-ը (54 գյուղ):

4. Արագածոտնին բնորոշ են մեծ, խոշոր և միջին մեծության գյուղական բնակավայրերը: Դրանց բաժին է ընկնում մարզի գյուղական բնակչության 82,5 և գյուղերի ընդհանուր թվի՝ 64%-ը:

5. Անցած տասնամյակների ընթացքում Արագածոտնի մարզում տեղի է ունեցել գյուղական բնակչության և բնակավայրի բաշխվածության մեծ փոփոխություններ՝ ինչպես ըստ բարձրության գոտիների, այնպես էլ ըստ գյուղական բնակավայրերի մարդաշատության խմբերի: Ինչպես բացարձակ, այնպես էլ հարաբերական ցուցանիշներով գյուղական բնակչության ընդհանուր թվաքանակում ավելացել է մարզի ցածրադիր՝ մինչև 1400 մ բարձրության գոտու բնակչության բաժինը: Մյուս կողմից մարզի գյուղական բնակչության ընդհանուր թվաքանակում տեղի է ունեցել լեռնային և բարձրլեռնային շրջանների (1800–2200 մ) գյուղական բնակչության մասնաբաժնի նվազում:

6. Արագածոտնի մարզի գյուղական բնակչության և բնակավայրերի վերը բերված վերլուծության արդյունքները, մասնավորապես՝ մարզի գյուղական տարաբնակեցման մեջ տեղի ունեցած քանակական և որակական փոփոխությունները և շարժընթացի առկա միտումները պետք է հաշվի առնվեն ինչպես հանրապետության, այնպես էլ մարզային իշխանությունների կողմից մարզի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրեր կազմելիս և տարածաշրջնային քաղաքականության խնդիրներ լուծելիս:

Ստացվել է՝ 11.04.2016

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. **Валесян Л.А.** Производственно-территориальный комплекс Арм. ССР. Ер.: Айастан, 1970, 375 с.
2. Населенные пункты и население Арм. ССР за 1831–1959 годы (статистический сборник). Ер.: Гос. Изд., 1962, 133 с.
3. «ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով 2015» վիճակագրական ժողովածու, [url:www.armstat.am](http://www.armstat.am)
4. **Պոսոսյան Ա.Հ.** Հայաստանի Հանրապետության գյուղական բնակչությունը և բնակավայրերը: Եր., 2013, 416 էջ:
5. 1989 թ. համամիութենական մարդահամարի արդյունքները ՀԽՍՀ-ում: Եր., 1991, 182 էջ:
6. ՀՀ 2001 թ. մարդահամարի արդյունքները (ՀՀ ցուցանիշները): Եր., 2003:
7. ՀՀ 2011 թ. մարդահամարի արդյունքները (ՀՀ ցուցանիշները), [url:www.armstat.am](http://www.armstat.am)

А. А. ПОДОСЯН

СЕЛЬСКИЕ ТЕРРИТОРИИ АРАГАЦОТНСКОГО МАРЗА: НАСЕЛЕНИЕ И НАСЕЛЕННЫЕ ПУНКТЫ

Резюме

В статье представлен анализ основных компонентов сельских территорий, предпосылки формирования сельских поселений и населения

Арагацотнского марза. Выявлены тенденции динамики численности сельского населения и поселений по высотным поясам и людности.

A. H. POTOSYAN

RURAL AREAS OF ARAGATSOTN REGION:
THE POPULATION AND SETTLEMENTS

Summary

It is analyzed in this article the main preconditions of the formation of the rural areas and rural population of Aragatsotn region. It has been revealed the dynamics of rural areas and population trends according to altitude zones and overpopulation factors.